

EMILE & FERDINAND

Magazine van

LARCIER
INTERSENTIA

2023/2 | N°23
Gratis magazine

3 Het nieuwe verbintenissen- recht

Tweede editie Handboek
Verbintenissenrecht
Interview met Thierry
Vansweevelt en Britt Weyts

6 Proefschriften

(On)wettigheid
binnen (overheids)
aansprakelijkheid
Interview met Françoise
Auvray

11 Recht & samenleving

Culturele diversiteit en recht
Interview met Susan Rutten,
Elles Ramakers en Annick
van den Eshof

15 Jubileum

Twintig jaar RABG
Interview met Hans Van
Bossuyt

20 Cultuur

Pieter Bruegel de Oude
Interview met zijn
pleitbezorger
Luc Savelkoul

Wedstrijd

Maak kans op het boek
Pleidoej voor Bruegel/
Pleidooi voor Bruegel,

En ook

→ Niet te missen data
→ ...

VEEL
LEESPLEZIER!

BESTE AUTEURS, BESTE KLANTEN, BESTE LEZERS,

COLOFON

Hoofredacteur
Herman Verleyen

Redactieteam
Herman Verleyen, Bert Van Vaerenbergh,
met medewerking van Anne-Laure
Bastin

Lay-out
Julie-Cerise Moers (Cerise.be)

© Lefebvre Sarrut Belgium NV

Verantwoordelijke uitgever
Paul-Etienne Pimont
Lefebvre Sarrut Belgium NV
Hoogstraat 139, Loft 6 - 1000 Brussel

Publiciteitsregie
The Future is Now bvba
Laurence Thomsin
0032 471 63 67 01
info@the-future-is-now.net

U heeft het gloednieuwe nummer van 'Emile & Ferdinand' in handen met opnieuw een aantal boeiende interviews.

De eerste editie van het 'Handboek Verbintenissenrecht' van de professoren Thierry Vanswevelt en Britt Weyts uit 2019 is uitgegroeid tot een standaardwerk. Vanwege de hervorming van het verbintenissenrecht was een nieuwe editie nodig, waarbij naast Boek 5 ook het nieuwe Boek 1 BW (Algemene bepalingen) en Boek 8 BW (Bewijsrecht) zijn verwerkt. Een dwingende reden voor een gesprek hierover met de editors!

In het vorige nummer van E&F werd het buitencontractueel kostenverhaal van de overheid besproken door dr. Christopher Borucki. Nu komen we bij het spiegelbeeld: de overheidsaansprakelijkheid. In haar proefschrift stelt dr. Françoise Aurvray dat deze door het gemeen recht kan worden geregeld. E&F had een boeiend gesprek met haar, gaande van het Vlaanderen-arrest tot de Klimaatzaak.

De Belgische en Nederlandse samenlevingen zijn cultureel divers. Moet deze diversiteit worden meegenomen in het geldende recht? En zo ja, hoe?

Het boek 'Culturele diversiteit en recht' beschrijft het recht met betrekking tot onderwerpen die in een diverse samenleving relevant zijn, zoals vrijheid van godsdienst, religieuze echtscheidingen, hoofddoek op de werkvloer, eerwraak, etnische profilering...

De editors lichten al een tipje van de sluier op over de actuele maatschappelijke discussies en ontwikkelingen die in het boek aan bod komen.

Het tijdschrift RABG bestaat in 2023 twintig jaar. Cohoofdredacteur Hans Van Bossuyt neemt ons mee achter de schermen van de redactie en weidt uit over verleden, heden en toekomst van dit unieke tijdschrift.

Afsluiten doen we met een 'cold case': de plaats van herkomst van Pieter Bruegel de Oude. Advocaat Luc Savelkoul gebruikte juridische technieken om de discussie onder (kunst)historici te beslechten en levert met ijzeren juridische logica het bewijs.

Quod erat demonstrandum.

De redactie van Emile & Ferdinand

Lees Emile & Ferdinand in de gratis app Larcier Journals:
www.larcier-intersentia.com/nl/app-larcier-journals

RAADPLEEG UW TIJDSCHRIFTEN, OVERAL EN ALTIJD

NIEUW & GRATIS
APP LARCIER
JOURNALS

DIT MAGAZINE IS OOK VAN U!

Aarzel niet om ons **artikels over te maken**. Ook uw **suggesties** of **opmerkingen** op **gepubliceerde bijdragen** zijn welkom! **Stuur ons uw berichten** op: h.verleyen@larcier-intersentia.be

TWEEDE EDITIE HANDBOEK VERBINTENISSENRECHT

De eerste editie van het 'Handboek Verbintenissenrecht' van de professoren Thierry Vansweevelt en Britt Weyts uit 2019 groeide snel uit tot een standaardwerk. De hervorming van het verbintenissenrecht maakte een nieuwe editie noodzakelijk, waarin het nieuwe Boek 5 BW volledig is geïntegreerd en kritisch wordt becommentarieerd. Ook het nieuwe Boek 1 BW (Algemene bepalingen) en Boek 8 BW (Bewijsrecht) zijn verwerkt. Een dwingende reden voor een gesprek hierover met de editors.....

**Thierry
VANSWEEVELT**

Thierry Vansweevelt is gewoon hoogleraar aan de Universiteit Antwerpen. Hij doceert 'Aansprakelijkheidsrecht en risicoverzekeringen' en 'Gezondheidsrecht'. Zijn proefschrift "De civielrechtelijke aansprakelijkheid van de arts en het ziekenhuis" werd bekroond met de prestigieuze Fernand Collin-Prijs 1992. Voor zijn gehele oeuvre ontving hij de Prijs Onderzoeksraad Universiteit Antwerpen. Van 2003 tot 2006 was hij Decaan van de Faculteit Rechten. Hij is advocaat-partner in het kantoor Dewallens & partners. Hij is ook auteur van het Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht en editor van het Handboek Verzekeringsrecht (telkens samen met Britt Weyts).

**Britt
WEYTS**

Britt Weyts is gewoon hoogleraar aan de Universiteit Antwerpen. Zij doceert 'Verbintenissenrecht' en 'Verzekeringsrecht'. Haar proefschrift "De fout van het slachtoffer in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht" werd bekroond met de prestigieuze Fernand Collin-Prijs 2004. Zij is advocaat in het kantoor Verbist & Vanlerberghe Omega Law. Zij is ook auteur van het Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht en editor van het Handboek Verzekeringsrecht (telkens samen met Thierry Vansweevelt).

De eerste editie van dit Handboek Verbintenissenrecht dateert van 2019. Vanwaar kwam de idee voor dit boek?

Thierry Vansweevelt: Het *Handboek Verbintenissenrecht* is eigenlijk de logische voortzetting van een wetenschappelijk avontuur. Na het *Handboek Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, het *Handboek Gezondheidsrecht* en het *Handboek Verzekeringsrecht*, leek het ons logisch om ook een *Handboek Verbintenissenrecht* tot een goed einde te brengen. Het verbintenissenrecht is uiteindelijk toch nog altijd het koninginnenstuk van het recht en dé basis van andere rechtstakken. Het was de kers op de taart om onze cyclus handboeken af te ronden met het verbintenissenrecht.

Britt Weyts: Bovendien doceer ik verbintenissenrecht aan de studenten van tweede bachelor in de rechten aan de Universiteit Antwerpen, als ook de grondige studie verbintenissenrecht in de master. Voor de studenten is het fijn een handboek te hebben waarin de leerstof grondig wordt uiteengezet aan de hand van talrijke voorbeelden. De invoering van Boek 5 BW zorgde ervoor dat we een tweede editie hebben geschreven, zodat de studenten ook een geactualiseerde versie ter beschikking hebben. Ook voor juristen die in de praktijk staan, is het natuurlijk handig een volledig bijgewerkte versie te hebben.

Een tweede editie was nodig, want ondertussen zijn Boek 1 BW (algemene bepalingen) en het nieuwe verbintenissenrecht van Boek 5 BW in werking getreden. Wat zijn de belangrijkste

Het schilderij ‘La danse’ van Henri Matisse op de cover van ons Handboek, staat symbool voor het verbintenissenrecht. Het verbeeldt enerzijds de centrale en rustgevende plaats van het verbintenissenrecht waarrond andere rechtstakken (verbindend) opereren. Anderzijds geeft het schilderij ook de souplesse aan van het verbintenissenrecht dat door de eeuwen heen (maatschappelijke en technologische) ontwikkelingen heeft kunnen opvangen. ”

Krachtlijnen van dit nieuwe verbintenissenrecht, wat zijn de voornaamste vernieuwingen?

Britt Weyts: Nadat we bijna tweehonderd jaar het oud BW hebben toegepast, hoeft het niet te verwonderen dat Boek 5 BW veel moderner is. Dat blijkt op verschillende vlakken. Zo heeft de wetgever gezorgd voor een aantal terminologische vernieuwingen. We spreken nu bijvoorbeeld over de ongerechtvaardigde verrijking (en niet meer over de verrijking zonder oorzaak) en over misbruik van omstandigheden (en niet meer over de gekwalificeerde benadeling). De structuur van Boek 5 BW is veel logischer. Het “leven” van het contract wordt gerespecteerd, zodat de wetgever een regeling aanreikt gaande van de precontractuele fase tot uiteindelijk de beëindiging van het contract. Echt revolutionair is Boek 5 BW niet, nu voornamelijk cassatierechtspraak wordt verankerd. Dit neemt niet weg dat er wel een aantal nieuwe leerstukken zijn ingevoerd, zoals: de verandering van omstandigheden, de prijsvermindering, een onrechtmatige bedingen regel voor de c2c-relatie ... Er wordt ook meer aandacht besteed aan buitengerechtigde sancties en sancties op maat.

Wat is de bijzondere insteek en de meerwaarde van jullie Handboek?

Thierry Vansweevelt: Gelet op het alsmear uitdijend voorwerp van het verbintenissenrecht met uitlopers naar andere rechtsdomeinen, hebben we geopteerd voor een verzamelwerk. We hebben de krachten en talenten van verschillende specialisten van de Universiteit Antwerpen gebundeld. Zo behandelt Frederik Peeraer de nietig-

heid, Wannes Buelens de uitvoering te goeder trouw van de overeenkomst, Nicolas Carette de derdenwerking van de overeenkomst, Artuur Keukeleire de overdracht van verbintenissen en contracten, Beatrix Vanlerberghe het bewijs en Michiel Traest het IPR.

Britt Weyts: Wij streven er voorts ook steeds naar zoveel mogelijk relevante Belgische bronnen te verwerken en om ook een grondige analyse te maken van de rechtspraak. We geven veel voorbeelden in ons Handboek. Dat maakt het leesbaarder en begrijpelijker.

Behandelen jullie onderwerpen die in andere werken over verbintenissen niet aan bod komen?

Thierry Vansweevelt: Ja, dat denken we wel. We bieden met dit Handboek natuurlijk een globaal en grondig overzicht van het verbintenissenrecht: de soorten verbintenissen, de bronnen en gevolgen, het contractenrecht, de rechtsfeiten, de overdracht van verbintenissen en het tenietgaan van verbintenissen. Maar in dit Handboek hebben we doelbewust een ruime plaats voorbehouden voor drie – in onze ogen – belangrijke onderwerpen die doorgaans in andere handboeken verbintenissenrecht niet of minder aan bod komen, nl.: de verjaring van verschillende soorten vorderingen, het bewijsrecht (Boek 8 BW), en het internationaal pri-

vaatrecht inzake verbintenissen. Daarnaast wordt ook specifieke aandacht besteed aan de (geoorloofdheid van) contractuele regelingen van rechtsfiguren en de invloed van het Wetboek Economisch Recht.

Britt Weyts: Gelet op het grote belang van Boek 1 BW voor het privaatrecht en voor het verbintenissenrecht in het bijzonder, hebben we ernaar gestreefd ook alle bepalingen van dit boek te behandelen, naast uiteraard een grondige analyse van Boek 5 BW en Boek 8 BW.

Het schilderij ‘La danse’ van Henri Matisse siert de cover. Allicht zit hier een betekenis achter?

Thierry Vansweevelt: Wij vonden dat een juridisch boek ook wel een mooie, originele cover verdient, eerder dan de wat meer grijze, onpersoonlijke covers die we nu soms zien. Gelukkig vonden we in Larcier-Intersentia een uitgever die hierin wou meegaan. Het schilderij ‘La danse’ van Henri Matisse dat de cover van ons Handboek siert, staat symbool voor het verbintenissenrecht. Het verbeeldt enerzijds de centrale en rustgevende plaats die het verbintenissenrecht inneemt, waarrond andere rechtstakken (verbindend) opereren. Anderzijds geeft het schilderij ook de souplesse aan van het verbintenissenrecht dat door de eeuwen heen (maatschappelijke en technologische) ontwikkelingen (met plezier) heeft kunnen opvangen.

**HANDBOEK
VERBINTENISSENRECHT**
Tweede editie

Thierry Vansweevelt en Britt Weyts (eds.)

Oktober 2023 | xlvi + 1354 blz. | gebonden

Met medewerking van Wannes Buelens, Nicolas Carette, Jennifer De Weggheleire, Charlotte Henskens, Artuur Keukeleire, Frederik Peeraer, Michael Traest, Beatrix Vanlerberghe, Thierry Vansweevelt, Dimitri Verhoeven, Flavie Vermander, Britt Weyts en Valerie Withofs

Een grondig en globaal overzicht van het vernieuwde verbintenissenrecht; met talrijke voorbeelden, kritisch en vlot raadpleegbaar dankzij het gedetailleerde trefwoordenregister.

Wat is jullie 'lievelingsartikel' binnen het verbintenissenrecht? Of welke figuur ligt jullie na aan het hart?

Britt Weyts: Moeilijke vraag, maar ik hou wel van de “klassiekers” die toch nog steeds als kapstok fungeren binnen het complexe verbintenissenrecht. Dan denk ik aan de geldigheidsvereisten van de overeenkomst, de bindende kracht van de overeenkomst enz. Ook de verankering van rechtsmisbruik in Boek 1 BW vind ik mooi. Die ankerpunten komen ook tijdens de colleges vaak aan bod en bieden een zekere houvast voor de studenten.

Thierry Vansweevelt: Dat is een moeilijke vraag. Dat is net of je moet kiezen tussen je kinderen ... je ziet hen allen even graag. Kill your darlings. Het is echt onbegonnen werk er slechts één wetsbepaling uit te kiezen. Als ik de keuze zou mogen uitbreiden naar drie onderwerpen, zou ik gaan voor: de tegelijk superefficiënte en onbillijke verjaringsbepalingen, de alsmaar meer complexe regeling van schadebepalingen waarop verschillende controlemechanismen van toepassing zijn, en tot slot voor de contractuele aansprakelijkheid voor gebrekkige zaken (art. 5.230 BW), die nu eindelijk wettelijk geregeld is, maar volgens ons nog altijd vatbaar is voor kritiek.

Zien jullie het verbintenissenrecht verder evolueren?

Britt Weyts: Er worden in de doctrine toch heel wat vragen gesteld over de verhouding van het gemene verbintenissenrecht tegenover andere wetgeving, zoals bv. Boek 6 WER. Laat mij hiervan een voorbeeld geven. We

kenden al een onrechtmatige bedingenregel voor b2c-contracten en sinds 2019 ook voor b2b-contracten. Nu heeft de wetgever in Boek 5 BW ook een onrechtmatige bedingenregel ingevoerd voor de c2c-contracten. We kunnen ons de vraag stellen of het wenselijk is dat we drie regimes kennen m.b.t. onrechtmatige bedingen. Het lijkt erop dat de wetgever toch moet nadenken over wat precies thuishoort in Boek 5 BW en wat in bijzondere wetgeving.

Is er nog nood aan tussenkomst van de wetgever? Welke punten moeten eventueel nog door de rechtspraak worden beslecht of verduidelijkt?

Britt Weyts: Controversiële punten blijven aanslepen en doen afbreuk aan de rechtszekerheid. De rechtspraak zal zich nog moeten uitspreken over het al dan niet bestaan van de waarborgverbintenis, of de overmachtstheorie moet ingevuld worden a.d.h.v. de absolute of de relatieve onmogelijkheid tot nakoming; over de vraag of de ver-

trouwensleer nu al dan niet een zelfstandige bron van verbintenissen is en of de verdwijning van de oorzaak een mogelijke grond is van tenietgaan van de overeenkomst.

Thierry Vansweevelt: De rechtspraak wacht inderdaad nog een belangrijke taak. Intussen doen nieuwe wetsbepalingen op zichzelf nieuwe interpretatieproblemen rijzen. Zo is het niet duidelijk of er in het kader van de imprevisie een plicht tot heronderhandelen bestaat (art. 5.74 BW). Evenmin geeft Boek 5 BW een antwoord op de vraag wie de begunstigde is van de winstafdracht bij een opzettelijke fout uit winstbejag (art. 1.11 BW). Noch de wettekst, noch de toelichting geeft aan hoe het begrip ‘grek’ moet worden ingevuld wanneer schade wordt veroorzaakt door het gebruik van een gebrek voorwerp in de nakoming van een verbintenis. Er zullen met de Boeken 1 en 5 BW dus niet noodzakelijk minder rechtszaken komen ... Hopelijk kan ons Handboek in die vernieuwende rechtspraak een rol van betekenis spelen.

(ON)WETTIGHEID BINNEN (OVERHEIDS)AANSPRAKELIJKHEID

STELLINGNAME VOOR EEN UNIFORME TOEPASSING VAN HET GEMEEN RECHT

In het vorige nummer van E&F lichtte dr. Christopher Borucki het buitencontractueel kostenverhaal van de overheid toe. Nu komt als het ware het spiegelbeeld ervan aan bod. Het doctoraal proefschrift van Françoise Auvray heeft als kerngedachte dat de aansprakelijkheid van de overheid door het gemeen recht kan worden beheerst.

E&F had een boeiend gesprek met dr. Auvray, gaande van het Flandria-arrest tot de Klimaatzaak én over haar geloof in de maakbaarheid van de samenleving.

Françoise
AUVRAY

Françoise Auvray is hoofddocente en titularis van de leerstoel 'Droit de la responsabilité et des assurances' aan het Centre de droit privé van de Université Libre de Bruxelles. Daarnaast blijft ze verbonden aan het Instituut voor verbintenissenrecht van de KU Leuven.

Sinds 2015 ondersteunt zij als wetenschappelijk medewerkster de commissie voor de hervorming van het verbintenissenrecht (Boek 5 van het Burgerlijk Wetboek).

Vanwaar uw interesse voor uw onderzoeksdomein?

FF Françoise Auvray: Mijn interesse voor het (overheids)aansprakelijkheidsrecht stemt voort uit mijn voorliefde voor cassatie. Voor ik aan mijn doctoraat begon, was ik acht jaar advocaat bij de balie in Brussel. Ik behandelde er voornamelijk cassatiedossiers en geraakte zo enorm geboeid door de rechtsvormende rol van het Hof. Elke jurist weet dat in buitencontractuele context het gemeen recht sinds 1804 ligt vervaardigd in artikel 1382 van het Oud Burgerlijk Wetboek: "Elke daad van de mens, waardoor aan een ander schade wordt veroorzaakt, verplicht degene door wiens schuld de schade is ontstaan, deze te vergoeden". Elke jurist weet ook dat op basis van deze enkele woorden het Hof van cassatie de cumulatieve voorwaarden van fout, schade en oorzakelijk verband uitwerkte en het toepassingsgebied ervan uitbreidde op de overheid. Het Flandria-arrest luidde in 1920 het einde in van de immunititeit van de *uitvoerende macht*, het Anca-arrest in 1991 (ik zat toen op de lagere school) die van de *rechterlijke macht* en het Sekten-arrest in 2006 (het jaar dat ik afstudeerde aan de UCL) die van de *wetgevende macht*. Die rechtsvorming door het Hof van Cassatie gebeurt wel stapsgewijs en gefragmenteerd. Het tempo is afhankelijk van de wil van de partijen en hun (cassatie-) advocaten om zaken aanhangig te maken en van de pragmatiek van de cassatietechniek. Het leek me dan ook ongelooflijk interessant om met die materie aan de slag te gaan in het kader van een academisch onderzoek, los dus van specifieke dossiers.

Hoe kwam u binnen het onderzoeksdomein van de overheidsaansprakelijkheid vervolgens tot uw centrale onderzoeksvraag? Wat is het vertrekpunt van uw werk?

FF Om dit te beantwoorden neem ik eerst twee voorbeelden. Stel dat u aan astma lijdt. Bevangen tussen lichamelijke klachten en medische kosten, ondergaat u lijdzaam uw lot tot u op een dag verneemt dat astmaklachten wetenschappelijk te linken zijn aan luchtvervuiling. Vooral een dagelijkse blootstelling aan hoge stikstofwaarden blijkt schadelijk. Dit inzicht

lanceert dan ook uw zoektocht naar de oorzaken van uw aan-
doening. U ontdekt dat een klein fabriekspand in de buurt al
jaren gigantische hoeveelheden stikstof uitstoot. De eigenaar
weigert maatregelen te treffen om de uitstoot te reduceren en
schendt op die manier zijn milieuvergunningen alsook de wet-
telijke emissienormen. U bent boos en u overweegt een aan-
sprakelijkheidsvordering.

Stel nu dat de verhoogde stikstofwaarden niet alleen te wijten
zijn aan dat welbepaald bedrijf, maar ook aan de drukke ver-
keerswegen in de buurt van uw woning. Het probleem van de
luchtvervuiling door autoverkeer is gekend. De Belgische over-
heden worden al jaren gewezen op de schadelijke luchtkwaliteit
en het niet naleven van de EU-normen. En toch is er nog steeds
geen doeltreffend stikstofplan. U vindt dat ook deze nalatig-
heid een reden is voor aansprakelijkheid.

Beide voorbeelden hanteren eenzelfde schadelijder die een-
zelfde schade ondervindt. De oorzaken voor de schadelijke
stikstofuitstoot verschillen wel. De eerste hypothese wijst
op nalatigheid van een privaat bedrijf, de tweede op die van
de overheid. Moeten beide aansprakelijkheidshypotheses nu
op eenzelfde manier worden beoordeeld? Dit is in essentie de
vraag die mij de afgelopen jaren heeft beziggehouden.

Vandaag zegt het Hof van Cassatie principieel dat geen enkele
grondwettelijke of wettelijke bepaling of enig algemeen rechts-
beginsel de overheid in de uitoefening van zijn bevoegdheden
vrijstelt van de verplichting om de door zijn fout aan een ander
toegebrachte schade te vergoeden. Aan dit uitgangspunt van
gelijke onderwerping aan het aansprakelijkheidsrecht mogen
we, gelet op de evolutie van de EU-wetgeving en het principe
van de rechtsstaat, niet te veel twijfelen. De vraag is wel nog
onder welke voorwaarden de overheid dan aansprakelijk is?

Op het eerste gezicht lijkt het antwoord simpel: onder dezelfde
voorwaarden van een fout, schade en een oorzakelijk verband.
Maar, schijn bedriegt! Want wanneer we aandachtig kijken
naar de inhoud die wordt gegeven aan die voorwaarden, dan
zien we doorheen de rechtspraak opmerkelijke verschillen,

Maar wat verantwoordt dat de
fout van de overheid milder wordt
beoordeeld dan die van de burger
wanneer er sprake is van causale
schade? Wat verantwoordt dat men
milder zou zijn voor de rechter dan
voor de administratie wanneer beiden
inhoudelijk een vrij gelijkaardige
taakhoud vervullen? ”

tussen burger en overheid maar ook tussen de overheden on-
derling. En dit voornamelijk wat het foutbegrip betreft en de
toetsingsintensiteit.

Maar wat verantwoordt dat de fout van de overheid milder
wordt beoordeeld dan die van de burger wanneer er sprake is
van causale schade? Wat verantwoordt dat men milder zou
zijn voor de rechter dan voor de administratie wanneer beiden
inhoudelijk een vrij gelijkaardige taakhoud vervullen? Denk
maar aan de stedenbouwkundige ambtenaar die bij vergun-
ningsaanvragen, evenals een rechter, op de feiten van het dos-
sier het recht moet toepassen? Waarom ook zou de aansprake-
lijkheid van de Staat voor de ene rechter maar gelden bij een
voldoende gekwalificeerde fout en voor de andere rechter gel-
den bij de lichtste fout? Dergelijke vragen liggen vandaag – ten
gevolge van cassatierechtspraak – voor.

De schroom voor een volledige gelijktrekking zou schuilen in
de bijzondere rol die de overheid vervult ten opzichte van het
recht. Van de burger aanvaarden we dat hij louter bestemme-
ling is van het recht, hoe complex het recht ook is geworden.
Maar de overheid is naast bestemming van het recht ook au-
teur, coauteur en controleur. Die bijzondere positie zou terug-
houdendheid en nuancering vereisen. De vraag is m.i. wel hoe
ver deze eigenheid differentiatie op het vlak van het aansprake-
lijke regime zelf werkelijk verantwoordt. Vandaar dan ook de
hoofdvraag van mijn onderzoek: *Zijn, mede gelet op de rol
die (on)wettigheid speelt binnen het mechanisme van (overheids)
aansprakelijkheid, uitzonderingen op het gemeen recht van artikel
1382 oud BW vereist voor overheidsaansprakelijkheid en, zo ja, hoe
zijn ze te verantwoorden?*

En hebt u die vraag kunnen beantwoorden?

In mijn proefschrift ga ik na of het beter beheersen van het criterium van de “welbepaaldheid” (i.e. of de geschonden gedragsnorm voldoende welbepaald is) niet kan toelaten de verschillen en aarzelingen weg te werken. Ik meen dit te kunnen door af te stappen van, of minstens nuance te brengen in, het huidig gebruikte onderscheid tussen middelenverplichtingen en resultaatsverplichtingen”

“In mijn proefschrift beantwoord ik de vraag negatief: mijn stellingname is dat er binnen het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht zelf, als mechanisme, geen differentiatie nodig is. Er is geen nood aan een ander foutbegrip of een andere toetsingsintensiteit. Het gemeen aansprakelijkheidsrecht biedt intrinsiek de nodige flexibiliteit en moet maximaal en zonder onderscheid worden toegepast.

Deze stellingname kwam niet uit het niets. Een stapsgewijs onderzoek ging eraan vooraf, maar bij het neerpennen van mijn onderzoeksresultaten koos ik er wel resoluut voor om aan mijn proefschrift de vorm te geven van een beargumenteerde thesis: geen encyclopedie maar een demonstratie. Over vijf delen verantwoord ik er de keuze voor de maximale toepassing van het gemeen aansprakelijkheidsrecht. Het inleidende deel (“Wat, waarom en hoe?”) had als doel de lezer te informeren over het opzet, de methodologie en de begrenzing van het onderzoek, maar niet alleen dat. Ik verantwoord er mijn keuze voor een duidelijke werkhypothese. Aangezien het aansprakelijkheidsrecht – binnen het moderne rechtsparadigma van het netwerk – rechtersrecht is en dus gefragmenteerd tot stand kwam, is de zoektocht naar coherentie een noodzakelijke opstap naar meer rechtszekerheid. Bovendien biedt een uniforme toepassing van het bestaande gemeen aansprakelijkheidsrecht (op burger en overheid) het voordeel dat een herkenbaar denkkader wordt aangehouden in plaats van deze te vervangen door een nieuw en dus minder goed beheerst denkkader.

Deze werkhypothese ging ik vervolgens verifiëren. Was het haalbaar om te beargumenteren in het voordeel van een zo uniform mogelijke toepassing van het aansprakelijkheidsrecht? In Deel II (Onontbeerlijke voorkennis) geef ik de lezer eerst de nodige bouwstenen mee. Ik ontleed er eerst het aansprakelijkheidsrecht als mechanisme en bekijk vervolgens de polysemie van het begrip recht. Ik beperk me niet tot een loutere beschrijving van de stand van zaken, integendeel. Deel II leverde verschillende inzichten op die ik bundelde in tien stellingen en die toelieten zorgvuldiger de concrete plaats van de (on)wettigheid (i.e. de (non)-conformiteit met het recht) binnen het (overheids)aansprakelijkheidsrecht te benaderen.

Het derde deel is vervolgens de meest juridisch-technische. Ik neem er een duik in de foutvereiste. Omdat de focus van het proefschrift ligt op de plaats van de (on)wettigheid binnen het aansprakelijkheidsrecht, was het te verantwoorden dat de aandacht daarnaar uitging in plaats van naar de causaliteit en de schade (al bespreek ik er toch ook in beperktere mate de mo-

gelijkheid om injuncties op te leggen bij wijze van schadevergoeding). Ik onderzocht er onder meer hoe de verfijning van het foutbegrip en de plaats van de onwettigheid concreet kan leiden tot een uniforme toepassing van artikel 1382 oud BW.

Kan u dit even toelichten?

“Vandaag bestaat er consensus over het feit dat de fout een gedragsnormschending vereist. Het vereist dat je niet handelde zoals van jou werd verwacht. Welnu, die gedragsnormen zijn niet voor iedereen identiek. De gedragsnormen die gelden voor de overheden en voor de burgers kunnen inhoudelijk verschillen. Elke overheid beschikt op basis van het objectief recht over eigen bevoegdheden, aanspraken en plichten. Zoals de arts ook andere plichten en bevoegdheden heeft dan een arbeider, een tiener of een bejaarde. Op zich biedt het mechanisme van het aansprakelijkheidsrecht dus ruimte voor differentiatie. Maar hoe vertaalt zich dat juridisch?

Vandaag wordt het foutbegrip door het Hof van Cassatie het vaakst als volgt geformuleerd: De fout bestaat in een gedraging die ofwel neerkomt op een verkeerd optreden dat moet worden beoordeeld naar de maatstaf van een normaal zorgvuldig en omzichtig persoon of overheid die in dezelfde omstandigheden verkeert, ofwel, behoudens onoverkomelijke dwaling of enige andere rechtvaardigheidsgrond, een schending inhoudt van een rechtsnorm waarbij de persoon of overheid verplicht is niets te doen of op een bepaalde manier wel iets te doen. Beide luiken zijn voer voor discussies.

Neem nu het eerste luik: de fout als schending van een gedragsnorm uit de wet. Er bestaan wat dat betreft ook vandaag nog verschillende visies: ofwel geldt elke schending van een wettelijke gedragsnorm (gebod of verbod) *ipso facto* als bewijs van een fout (onder voorbehoud van bewijs van een grond tot uitsluiting van aansprakelijkheid); ofwel is de fout slechts *ipso facto* bewezen onder de bijkomende voorwaarde dat de geschonden gedragsnorm (gebod of verbod) ook voldoende welbepaald is (opnieuw, onder voorbehoud van bewijs van een grond tot uit-

sluiting van aansprakelijkheid). In het eerste geval spreken we van absolute uniciteit tussen wettelijke gedragsnormschending en fout. In het tweede geval spreken we van relatieve uniciteit. De eerste stelling is uiteraard meer slachtoffer-vriendelijk dan de andere. De gelijkschakeling tussen fout en onwettigheid is er groter. Recent lijkt nochtans de tweede visie de voorkeur te genieten van het Hof van Cassatie, de rechtsleer en de hervormers van het aansprakelijkheidsrecht.

Dit maakt de vraag *Wat wordt verstaan onder het criterium van "welbepaaldheid"* des te belangrijker. Maar waarom? Omdat "welbepaaldheid" het moeilijk te vatten criterium is dat door het Hof van Cassatie naar voren wordt geschoven als spilconcept tussen de twee luiken van de fout. Bovendien is dat criterium het criterium waarop het Hof van Cassatie speelt om bijvoorbeeld een onderscheid te maken tussen de rechtsprekende overheid en de andere overheden.

Welnu, in mijn proefschrift ga ik na of het beter beheersen van het criterium niet kan toelaten de verschillen en aarzelingen weg te werken. Ik meen dit te kunnen door af te stappen van, of minstens nuance te brengen in, het huidig gebruikte onderscheid tussen middelenverplichtingen en resultaatsverplichtingen. Dat is inderdaad de tweedeling die vandaag wordt gebruikt om de overgang tussen de twee luiken te verklaren. In Deel III van mijn proefschrift bespreek ik eerst de heersende kritiek op deze visie en toon ik aan dat de wettelijke gedragsnormen inhoudelijk een grotere variëteit vertonen.

Aan de hand van een schema en een typologie probeerde ik dit te duiden. Ik neem voor jullie gemak een voorbeeld. Stel dat de wetgever als normdoel heeft te streven naar een arbeidsmarkt met meer vrouwen en meer diversiteit. Voor het realiseren van dit normdoel beschikt de wetgever over de mogelijkheid om dwingende gedragsnormen uit te schrijven. Zo kan hij kiezen voor het opleggen van anonieme cv's. Maar ook voor het opleggen van quota. Het percentage zou dan door de wetgever worden opgelegd, maar de bedrijven blijven vrij te kiezen hoe ze deze waarmaken: via incentives, bijzondere opleidingen, wervingscampagnes ... De wetgever kan ook kiezen voor een discriminatieverbod. En tenslotte zou de wetgever ook kunnen aannemen "de grootste inspanningen" te leveren voor het streven naar meer gendergelijkheid. Bij elk van die keuzes wordt het wetgevend optreden geformuleerd als een gebod (of verbod). De normadressaat wordt gedwongen iets niet of wel te doen. Je moet anonieme cv's gebruiken! Je moet quota naleven! Je mag niet discrimineren! Je moet inspanningen leveren!

Teneinde zijn **NORMDOEL** te verwezenlijken kan de **WETGEVER** gedragsnormen opleggen aan de **normadressaat**:

Inhoudelijk zijn de geboden of verboden wel sterk verschillend. Ten eerste zijn ze verschillend qua voorwerp. Dat is de eerste verticale as: de ene keer wordt vorm gegeven aan het handelen of een wijze van handelen (gebruik anonieme formulieren!, lever de nodige inspanningen!), de andere keer wordt eerder gewerkt met een te bereiken resultaat (behaal quota!, discrimineer niet!). **Ten tweede zijn de gedragsnormen ook verschillend in de mate van a priori bepaaldheid.** Dat is de tweede horizontale as: de ene keer is a priori door de wetgever zelf bepaald wat moet worden gedaan (gebruik anonieme formulieren!, behaal de vastgelegde quota!), de andere keer zal pas concreet duidelijk worden wat wel of niet mag na een bijkomende context-gebonden beoordeling of belangenafweging (lever de nodige inspanningen!, discrimineer niet!).

Een omweg via deze werktypologie liet mij toe de grenzen van de welbepaaldheid in een nieuw daglicht te plaatsen. Ik opperde dat de scheidingslijn tussen de welbepaalde en onvoldoende welbepaalde dwingende gedragsnormen te vinden is in de context(on)afhankelijkheid van de opgelegde gedragsnorm. **De absolute handelingen en absolute resultaten zijn contextonafhankelijk en dus voldoende welbepaald.** De aansprakelijkheidsrechter zal er de feitelijke context enkel aanwenden om na te gaan of de gedragsnorm al dan niet werd nageleefd. Bij dergelijke gedragsnormschending zullen enkel de gronden tot uitsluiting van aansprakelijkheid nog soelaas kunnen bieden, om aansprakelijkheid te ontvluchten. **Daarentegen, wanneer de gedragsnorm contextafhankelijk is, in geval van relatieve**

• • •

(ON)WETTIGHEID BINNEN (OVERHEIDS) AANSPRAKELIJKHEID

Stellingname voor een uniforme toepassing van het gemeen recht

Françoise Auvray
Reeks Aansprakelijkheids- en Verzekeringsrecht
nr. 23 | 2023 | xviii+ 520 blz. | gebonden

handelswijzen en relatieve resultaten, zal de schending van de norm mogelijk niet volstaan. Een beoordeling van het gedrag aan de hand van de zorgvuldigheidsmaatstaf dringt zich dan op om rekening te kunnen houden met de moeilijke en relatieve normatieve context.

In mijn ogen is de keuze voor de context(on)afhankelijkheid van de gedragsnorm de keuze die de complexiteit van het recht eerbiedigt en het evenwicht van het mechanisme van de foutaansprakelijkheid het best omarmt. De grens tussen het eerste en het tweede luik wordt aldus op scherp gesteld. Deze piste is dan ook één van de tien bijkomende stellingen die ik ontwikkel in Deel III om een manier te vinden om de uniforme toepassing van het gemeen recht op burger en overheid te realiseren. Voor de andere stellingen verwijs ik graag naar mijn proefschrift. Dit interview mag niet ontaarden in een volledige samenvatting ervan.

Bent u bang dat de komende hervorming van het aansprakelijkheidsrecht uw onderzoek achterhaald zal maken?

“Neen, wat het foutbegrip betreft zien we dat het nieuw wetsvoorstel van 8 maart 2023 in grote mate de cassatierechtspraak bevestigt. En wat de overheidsaansprakelijkheid in het bijzonder betreft, geven de hervormers mee niet echt in detail te willen wetgeven. Ze laten de meeste open vragen die ik met dit proefschrift trachtte te beantwoorden dus ongemoeid. Tussen mijn verdediging en het neerleggen van het manuscript nam ik overigens de tijd om het wetsvoorstel in te werken in mijn tekst. Als het wetsvoorstel de eindmeet van het wetgevend proces haalt, zal de lezer bij het lezen van mijn proefschrift dus hoe dan ook al een inkijk hebben in het recht dat nog komen moet.

U publiceerde ook over de Klimaatzaak? Is dat gelinkt met uw onderzoek?

“Ja en nee. Uiteraard zijn de klimaatzaken aangespannen tegen overheden voorwerp van mijn onderzoek, maar mijn interesse in maatschappelijk belangrijke issues komt van veel vroeger. In mijn tienerjaren las ik een serie van drie boe-

ken genaamd *Kinderen van Moeder Aarde* van de Nederlandse jeugdschrijfster Thea Beckman. In die serie schetst de auteur een beeld van een nieuw soort wereld waarin mensen actief de handen aan de ploeg slaan om te veranderen wat moet veranderen. Een wereld waarin ze leren dat hoe het altijd geweest is, niet noodzakelijk de manier is om verder te gaan, een wereld waar ze niet bang zijn een drastische ommezwaai te maken naar beter. Toen ik die boeken las, besepte ik voor het eerst dat de samenleving niet vastgeroest is, dat het niet langs vaste paden moet lopen, maar dat ze maakbaar is. Meer nog, dat het onze plicht is die samenleving te maken. Toegegeven, een beetje een ingrijpende gewaarwording voor zo'n jong meisje ... Maar wel eentje die ik heb meegenomen ... in mijn keuze om rechten te studeren in plaats van geschiedenis, maar ook in mijn keuze om cassatiedossiers met passie te doorgronden en uiteindelijk de academische wereld binnen te stappen. Het gevoel van maakbaarheid van de samenleving is tenslotte een gegeven dat ik steeds voor ogen houd wanneer ik het geluk heb les te geven aan studenten. Ik denk dat het de taak is van het onderwijs om de jeugd uit te dagen, te leren kritisch nadenken; maar, zonder ooit te vergeten empathisch en constructief te zijn.

Met het oog op de toekomst is het ook de taak van het onderwijs om de jongeren gerust te stellen en te helpen hun weg te vinden. Want als we één ding naar waarde moeten schatten, dan is het wel een jeugd die niet bang is om haar stem te laten horen. Maatschappelijke betrokkenheid is waarschijnlijk het grootste goed, maar ook het fragielste in deze tijden. Jongeren haken soms af door een soort nihilisme dat hen overmeestert ... en hier moeten we, denk ik, iets aan doen. Onze toekomst is niet verzekerd, maar ook nooit verloren. Ik geloof dus echt dat de samenleving maakbaar is en ik hoop daar naar de toekomst toe op elke mogelijke manier, zij het academisch of anders, aan bij te kunnen dragen.

CULTURELE DIVERSITEIT EN RECHT

De Belgische en Nederlandse samenlevingen zijn cultureel divers. Moet deze diversiteit worden meegenomen in het geldende recht? En zo ja, hoe?

Het boek 'Culturele diversiteit en recht' beschrijft het Belgische en Nederlandse recht met betrekking tot onderwerpen die in een diverse samenleving relevant zijn, zoals vrijheid van meningsuiting, vrijheid van godsdienst, religieuze echtscheidingen, hoofddoek op de werkvloer, eerwraak, etnische profilering...

De editors lichten al een tipje van de sluier op over de actuele maatschappelijke discussies, dilemma's en ontwikkelingen die in het boek aan bod komen

De toenemende diversiteit onder de bevolking heeft ook een juridische impact. Kunt u even toelichten op welke gebieden van het recht deze diversiteit vooral een impact heeft?

“Deze diversiteit speelt inderdaad op vele gebieden van het recht: denk maar aan bijvoorbeeld het familieright, het internationaal privaatrecht (wat bv. te doen met islamitische verstotingen?) en het strafrecht (zouden culturele verweren toegelaten moeten worden?).

Maar er is ook een impact ten aanzien van de fundamenteën van onze rechtsor-

**Susan
RUTTEN**

Prof. dr. Susan Rutten is bijzonder hoogleraar Islamitisch Familieright in een Europese Context en universitair hoofddocent Internationaal privaatrecht aan de rechtenfaculteit van de Universiteit Maastricht en tevens coördinerend verantwoordelijke aan de Universiteit Hasselt van het vak Culturele Diversiteit en recht. Haar onderzoek is gericht op culturele en religieuze diversiteit in familiezaken en op transnationaal familieright.

**Elles
RAMAKERS**

Mr. Elles Ramakers is universitair docent Privaatrecht en onderzoeker aan de Universiteit Maastricht. Zij is tevens advocaat en mediator, gespecialiseerd in het (internationale) personen- en familieright. Haar onderzoek gaat over de rechtsbescherming in het jeugdrecht. Aan de Universiteit Hasselt doceert zij het vak Culturele Diversiteit en recht, dat mee door haar wordt vormgegeven.

**Annick VAN
DEN ESHOF**

Mr. Annick van den Eshof is als docent verbonden aan de Radboud Universiteit in Nijmegen. Zij was betrokken bij de ontwikkeling en de uitvoering van het onderwijs voor het vak Culturele diversiteit en recht aan de Universiteit van Hasselt, alsook aan de Universiteit van Maastricht.

des, op het gebied van de mensenrechten, waar verschillende grondrechten geregeld botsen, zoals het recht op vrijheid van meningsuiting versus het recht om niet gediscrimineerd te worden.

Wat is de achterliggende idee geweest om dit boek te schrijven?

“ Het boek is in de eerste plaats geschreven voor het vak ‘Culturele diversiteit en recht’, dat als verplicht vak is opgenomen in het curriculum van de bacheloropleiding Rechten aan de Universiteit Hasselt. Maar ook buiten deze opleiding is de thematiek van dit boek uiterst actueel. Het biedt een breed scala aan onderwerpen die spelen in de huidige samenleving waarop het recht een antwoord moet geven.

Het boek biedt basiskennis aan iedere jurist die in de rechtspraktijk (gemeentelijke administratie, notariaat, advocatuur, magistratuur enz.) of vanuit academisch perspectief in aanraking komt met het thema of hierin is geïnteresseerd. Omdat actuele maatschappelijke discussies, dilemma's en ontwikkelingen uitvoerig aan de orde komen en worden beschreven binnen een grondig uiteengezet juridisch kader, kunnen ook beleidsmakers en niet-juristen hieruit veel leren. Het boek is pedagogisch van opzet, zodat het ook gebruikt kan worden in het juridisch onderwijs.

© iStock/nadia_bormotova

Het boek beoogt in ieder geval het Belgische recht te beschrijven op alle thema's die worden besproken. Ook de ontwikkelingen op Europees niveau, met name de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) en het Europese Hof van Justitie (HvJ EU), hebben hierin een plaats gekregen. Deze rechtspraak werkt immers direct door in de Belgische rechtsorde. In een aantal hoofdstukken wordt ook het Nederlandse recht beschreven en worden rechtsvergelijkende beschouwingen gegeven. Daarmee is het boek niet alleen interessant voor een Belgisch, maar zeker ook voor een Nederlands publiek.

Kunt u kort de thema's omschrijven die in de verschillende hoofdstukken aan de orde komen?

“ Het **eerste hoofdstuk** vormt de inleiding op alle thema's die in latere hoofdstukken volgen en beschrijft de achtergronden en geschiedenis van

het ontstaan van de culturele diversiteit in de Belgische en Nederlandse samenlevingen. Het hoofdstuk beschrijft ook een aantal basisbegrippen die nuttig zijn bij het begrijpen van de relatie tussen culturele diversiteit en recht. Stilgestaan wordt bij begrippen als cultuur, godsdienst, identiteit, rechtspluralisme, universalisme en cultuurrelativisme. Mensenrechten vormen in veel gevallen de basis van waaruit een vraag naar de ruimte voor een diversiteit aan normen, waarden en praktijken juridisch moet worden beoordeeld. Mensenrechten kunnen ook de garant vormen van de sociale cohesie in de samenleving en een garant voor persoonlijke autonomie. Dat wordt in dit hoofdstuk geïllustreerd aan de hand van hoofddoelkwesities op de werkvloer en de besnijdenis van jongens; thema's die in latere hoofdstukken uitvoeriger worden uitgewerkt.

Godsdienstvrijheid is het thema van het **tweede hoofdstuk**: de ruimte die geloofsgemeenschappen en individuele

gelovigen krijgen om deze normen en waarden te uiten, is heel bepalend voor het wel of niet bestaan van culturele diversiteit. Maar juist het benutten van die vrijheid, zeker als daarbij andere belangen in het geding dreigen te komen, stuit bij velen nogal eens op bezwaren. Wat zijn dan de criteria aan de hand waarvan moet worden bepaald wat wel en niet kan worden toegelaten? En hoe kan een staat dit goed reguleren als de staat vrij behoort te zijn van religieuze inmenging, als religie en staat gescheiden zijn? Een thema waarbij de godsdienstvrijheid en andere waarden bij uitstek in het geding zijn, betreft het dragen van een boerka in het openbaar.

In het **derde hoofdstuk** wordt beschreven hoe **de juridische ontwikkelingen** zijn in België en Nederland en hoe het EHRM hierover oordeelt. Dit hoofdstuk laat ook zien dat het niet alleen een juridisch vraagstuk is, maar dat die ontwikkeling ook wordt beïnvloed, soms zelfs sterk wordt beïnvloed, door een politiek klimaat en het politieke debat.

Het Belgische en, beknopter, het Nederlandse **antidiscriminatierecht** worden beschreven in het **vierde hoofdstuk**. Daarbij ligt de focus op discriminatie op gronden die te koppelen zijn aan de culturele achtergrond van individuen, zoals godsdienst, ras, etniciteit en nationaliteit. Het maken van een onderscheid op dergelijke gronden blijkt bijzonder moei-

lijk uit te roeien te zijn en blijft daarmee een belangrijk thema in het debat over diversiteit en integratie. Vooral in situaties van arbeid, dienstverlening en onderwijs doen zich veelvuldig gevallen voor van (potentiële) ongelijke behandeling die aan rechters of colleges worden voorgelegd, en daar worden getoetst op toelaatbaarheid aan het anti-discriminatierecht.

In het **vijfde hoofdstuk** krijgt het thema ‘**discriminatie**’ nogmaals aandacht, maar hier vooral **vanuit het perspectief van de politie**. Wanneer mag politie in haar opsporingstaken afgaan op uiterlijkheden zoals kleur of iemands (vermoede) etnische achtergrond? Wanneer spreek je van ‘etnisch profileren’ en wanneer zijn dergelijke opsporingsmethodes een vorm van discriminatie?

Het discriminatieverbod komen we ook weer tegen in het **zesde hoofdstuk**, maar dan vanuit een ander perspectief. Dit hoofdstuk is gewijd aan de vrijheid van meningsuiting, waarbij bijzondere aandacht uitgaat naar die uitingen die gelovigen of leden van etnische of nationale minderheidsgroepen kunnen treffen. Wat houdt de vrijheid van meningsuiting juridisch in? Waar liggen de grenzen van die vrijheid? Welke uitingen zijn niet meer toelaatbaar en kunnen strafbaar worden gesteld? Volgens vaste jurisprudentie behoeven, onder meer om splijtingen binnen de samenleving

tegen te gaan, uitingen die aanzetten tot haat of discriminatie niet te worden getolereerd.

Vervolgens behandelt het **zevende hoofdstuk het cultureel verweer in het strafrecht**. Misschien niet door het aantal, maar wel door de aard van de zaken raakt dit thema de kern van het vraagstuk naar culturele diversiteit en recht in vrijwel al zijn aspecten. Gedragingen kunnen toelaatbaar of zelfs gewenst zijn vanuit normen en waarden van een bepaalde groep waartoe de betrokkene behoort, maar uitdrukkelijk niet zijn toegestaan en strafbaar gesteld in het Belgische of Nederlandse recht. Hoe gaat het recht hiermee om? Wat doen rechters met een cultureel verweer? En welke argumenten moeten het juridisch beleid bepalen? Niet alleen in het materiele strafrecht, maar ook in het strafprocesrecht blijken over en weer bestaande verwachtingen ten aanzien van gedrag dat een verdachte in acht zou moeten nemen niet vanzelf met elkaar overeen te komen. Opsporingsautoriteiten en rechters kunnen geconfronteerd worden met ongebruikelijk en niet aan hun verwachtingen beantwoordend gedrag van een verdachte, dat mogelijk vanuit diens godsdienst of culturele achtergrond is te verklaren.

De verdachte toont bijvoorbeeld niet expliciet spijt van zijn daad; wat zegt dat?

Verlangt een eerlijk proces dat er oog is voor de culturele achtergrond van de verdachte? Deze vraag is onderwerp van het **achtste hoofdstuk**.

In het **negende hoofdstuk** wordt het thema uit hoofdstuk acht geïllustreerd door in te zoomen op een specifiek verschijnsel: het **forensisch gedragsdeskundig onderzoek in een strafzaak**. In dit hoofdstuk wordt besproken wat de invloed kan zijn van culturele en etnische aspecten op het forensisch gedragsdeskundig onderzoek dat ten aanzien van een verdachte kan worden uitgevoerd, en wat de gevolgen zijn die dit kan hebben voor de uitkomst van een strafrechtelijke procedure.

Ter inleiding op een aantal kwesties die kunnen rijzen op het gebied van het huwelijksrecht en echtscheidingsrecht die in hoofdstukken elf, twaalf en dertien worden besproken, wordt in het **tiende hoofdstuk** een inleiding gegeven in het **islamitische huwelijks- en echtscheidingsrecht**.

Huwelijks- en echtscheidingskwesties van migranten hebben vaak een grensoverschrijdend karakter, wat betekent dat er meerdere rechtsordes in het geding zijn. In het recht moet in deze gevallen het internationaal privaatrecht (IPR) worden toegepast.

CULTURELE DIVERSITEIT EN RECHT

Tweede editie

Susan Rutten, Elles Ramakers en Annick Van Den Eshof (eds.)

Met bijdragen van Sofie Estievenart, Marie-Claire Foblets, Koen Lemmens, Pauline Kruiniger, Adriaan Overbeeke, Elles Ramakers, Susan Rutten, Ashley Terlouw, Jeroen ten Voorde, Melissa van den Berg, Annick van den Eshof, Laura van Oploo, Jinske Verhellen en Jogchum Vrielink.

2023 | 300 blz. | paperback

Omdat niet iedere lezer bekend is met dit rechtsgebied, wordt in **hoofdstuk elf** een zeer beknopte en algemene **inleiding in het IPR** gegeven. Vervolgens wordt gefocust op twee specifieke zaken: 1) polygamie en de erkenning van polygame huwelijken in België en in Nederland, en 2) eenzijdige islamitische echtscheidingen (verstotingen) en de erkenning hiervan in België en in Nederland.

Hoofdstuk twaalf is gewijd aan **religieuze scheidingen**. Waar het in hoofdstuk elf (onder andere) ging om de erkenning van in het buitenland tot stand gekomen scheidingen, gaat het in dit hoofdstuk om juridische problemen die mensen kunnen ondervinden als ze in België of Nederland hun (religieus gesloten) huwelijk op een religieuze manier willen beëindigen. Is dat iets waarmee de seculiere staat zich kan bemoeien? De verhouding tussen staat en religie gaat hier mogelijk een rol spelen. Kan de burgerlijke rechter voor deze geschillen oplossingen bieden

of moet worden overwogen om aan religieuze raden toe te staan religieuze echtscheidingsgeschillen te beslechten?

In **hoofdstuk dertien** ten slotte wordt stilgestaan bij een zestal traditionele praktijken die binnen familie- of gezinsverband in stand worden gehouden en die leiden tot actuele juridische vragen: gedwongen huwelijken, polygame huwelijken, kindhuwelijken, vrouwelijke genitale verminking, jongensbesnijdenis en de opvoeding van kinderen volgens religieuze of culturele waarden. Opmerkelijk is dat deze onderwerpen de laatste jaren niet alleen in het familierecht worden geregeld, maar steeds vaker ook in het strafrecht. Eveneens is opmerkelijk dat de wetgever de rechtsmacht niet meer beperkt tot wat zich in België en/of Nederland afspeelt, maar zich steeds vaker ook bemoeit met gedragingen in het buitenland, veelal het land van herkomst, zodra het iemand betreft die in België of Nederland woont.

20 JAAR RECHTSPRAAK ANTWERPEN BRUSSEL GENT

Het tijdschrift RABG bestaat in 2023 twintig jaar. We hadden een gesprek met Hans Van Bossuyt, cohoofdredacteur. Hij neemt ons mee achter de schermen van de redactie en weidt uit over verleden, heden en toekomst van dit unieke tijdschrift.

**Hans
VAN BOSSUYT**

Ere-Kamervoorzitter Hof van Beroep te Gent,
mede-hoofdredacteur van het tijdschrift RABG

**Kunt u ons de oorsprong van RABG schetsen?
Waarom werd er een nieuw tijdschrift gecreëerd?
Wat was de opzet van RABG?**

“21 of 22 jaar geleden werden Nico Snelders (nvdr: momenteel Ere-Kamervoorzitter Hof van Beroep Antwerpen en gewezen persrechter) en ik gecontacteerd door Anne Knops, die toen als uitgever actief was bij Larcier. De vraag was of er in de (Nederlandstalige) juridische wereld nog een plaats zou zijn voor een tijdschrift. Na het overlopen van de bestaande markt en het aanbod kwamen we samen tot de conclusie dat er inderdaad nog wel plaats was, maar dat er zou moeten gemikt worden op een specifieke doelgroep. We haalden onze mosterd bij *JLMB*, dat in de (Franstalige) juridische wereld ook zijn plaats heeft. Naar analogie kwamen we logischerwijs uit bij een gelijkkluidende titel voor het tijdschrift: *RABG*, Rechtspraak Antwerpen Brussel Gent.

Het opzet was een juridisch tijdschrift op de markt te brengen dat direct aansluit bij de omnipracticus die nood heeft aan (vrij) recente, relevante juridische uitspraken van de diverse ressorten. Daarbij aansluitend eventueel een korte annotatie om de uitspraak te duiden en/of te plaatsen. Alle sectoren van het recht komen aan bod in 20 nummers per jaargang. Aanvullend bij de gepubliceerde rechtspraak werd geopteerd om ook een hoofdstuk ‘Actualia’ te integreren in elk nummer, waarbij

relevante nieuwe wetgeving (aansluitend bij het themanummer) wordt aangehaald naast belangrijke wijzigingen in de wetgeving. Ook is er in elk nummer een hoofdstuk ‘Bewegingen’, waar benoemingen en inruststellingen in de rechterlijke (Nederlandstalige) orde worden vermeld, naast de bewegingen in de wereld van het notariaat. Een rondvraag had ons geleerd dat er daarvoor onder de juristen wel interesse was.

Van bij het begin is ervoor geopteerd om het tijdschrift te laten verschijnen in een handig formaat, met name 16 op 24 cm.

Waarin onderscheidt RABG zich van andere tijdschriften?

“Zoals hiervoor reeds aangehaald, is het opzet een tijdschrift op de markt te positioneren dat zich richt op de omnipracticus. Deze is gebaat bij recente uitspraken van de diverse echelons (van vrederechter tot Hof van Cassatie tot supranationale hoven) die een impact hebben op zijn rechtspraktijk, met een korte duiding. “Time is money” en er is niet altijd nood aan een uitgebreide doctrinale analyse of enkel het kennismaken van de rechtspraak van de hoogste rechtsprekende instanties. Dit gebied laten we bewust aan andere tijdschriften, die ook beantwoorden aan de P2P reviews, die we bewust niet uitvoeren. Dus we proberen kort op de bal te spelen.

RECHTSPRAAK ANTWERPEN BRUSSEL GENT. (RABG)

Onder de hoofdredactie van:

Nico Snelders (Ere-Kamervoorzitter Hof van beroep te

Antwerpen en voormalig persrechter)

Hans Van Bossuyt (Ere-kamervoorzitter in het Hof van beroep te Gent)

Kernredactie: Aagje Bellens, Steven Brouwers, Björn Bullynck, Stefaan Cnudde, Chris De Ganck, Bruno Maes, Michel Rozie, Joke Vanden branden, Karel-Jan Vandormael en Filip Van Volsem

RABG verschijnt tweemaal per maand (20 nummers per jaar)

Gemiddeld 64 bladzijden per nummer.

Formaat: 16 x 24 cm.

Twintig nummers per jaar uitbrengen is een hele opgave. Dit veronderstelt een goed geoliede redactie. Hoe werkt de redactie en hoe is ze samengesteld?

FHet is inderdaad een hele opgave om twintig nummers per jaar uit te brengen, want dit betekent één nummer per veertien dagen ongeveer. Een tijdschrift is maar zo sterk als zijn omkadering. Want de uitspraken mogen nog zo relevant of interessant zijn, deze moeten ook bij de lezer gebracht worden. Daarvoor kunnen we gelukkig rekenen op toegewijde deelredacteuren (één of meer per sector, zodat het totale vakgebied wordt omsloten) die een aantal medewerkers in hun vakgebied aansturen en motiveren om relevante rechtspraak te verzamelen en annotatoren aan te spreken om enkele uitspraken per nummer te duiden. De deelredacteuren staan er ook voor in dat wat in hun sector gepubliceerd wordt, relevant is en dat de annotaties kwaliteitsvol zijn. Zij verzamelen ook de belangrijke wetswijzigingen in hun sector. Alle medewerkers per sector en niet het minst de deelredacteuren verdienen alle respect. Sommigen zijn het tijdschrift zelfs trouw sinds het begin. Niet voor niets worden hun namen in elk nummer opgesomd.

Daarnaast kunnen we rekenen op de onverdroten inzet van onze redactiesecretarissen, medewerkers van Larcier-Intersentia. Jarenlang hadden we de steun van Nadine François, die inmiddels werd opgevolgd door Jan De Vries. Het coördinerend en motiverend werk dat zij achter de schermen leveren is indrukwekkend en verdient een speciale vermelding. Zij zijn de verbindingspersonen tussen hoofdredactie, deelredactie en de personen die zorgen voor de vormgeving.

Op basis van een jaarschema weet elke deelredactie wanneer een nummer in hun sector zal verschijnen met ook de vermelding van een inleveringsdatum. Dat het niet eenvoudig is om deze data te respecteren hoeft geen betoog, want het aanbod is groot en toch is het niet altijd eenvoudig om relevante rechtspraak over soms een specifiek onderwerp te verzamelen.

Hoe is het tijdschrift geëvolueerd in de afgelopen twee decennia? Zijn er bepaalde ontwikkelingen in de scope van het tijdschrift of zijn er nieuwe domeinen die werden betrokken?

FMet enige fierheid mogen we stellen dat RABG ondertussen een vaste plaats heeft veroverd tussen de andere tijdschriften. Niettegenstaande het grote aanbod aan tijdschriften blijft het aantal abonnees quasi constant, wat niet onbelangrijk is in een tijd van snel evoluerende informatica die toegang tot de rechtspraak en de rechtsleer op een andere manier mogelijk maakt. Het betekent dat het inhoudelijk wordt geapprecieerd.

We stellen ook vast dat RABG regelmatig wordt geciteerd in de rechtspraak, wat toch betekent dat het én aanspreekt én relevante rechtspraak en/of duiding weet te brengen.

Over een tijdsverloop van 20 jaar heeft het juridische landschap, net zoals de gemeenschap, een niet onbelangrijke evolutie meegemaakt. Zowel de rechterlijke organisatie als de diverse wetgevingen waren onderhevig aan een niet te veronachtzamen evolutie. De herstructurering van het gerechtelijk landschap (o.a. de hertekening van de gerechtelijke arrondissementen, de aanwijzings- en benoemingsprocedures ...), de impact van Europese verordeningen op de nationale wetgeving, de vertaling van de maatschappelijke evolutie in nieuwe wetgeving (familierecht, ondernemingsrecht, strafrecht, sociaal recht, publiek recht ...), de aandacht voor het individu en de persoonlijkheidsrechten door de wetgever zijn allemaal aspecten die voor RABG niet onbesproken bleven. Wanneer je over deze 20 jaar kijkt, dan merk je toch dat RABG een spiegel blijkt te zijn van de maatschappelijke evolutie.

Een evolutie die mij met de jaren meer en meer opvalt, is dat er maatschappelijk meer en meer kritiek gegeven wordt op rechterlijke uitspraken. Meer en meer mensen voelen zich geroepen om rechterlijke uitspraken te becommentariëren zonder enige (of grondige) kennis van het behandelde dossier. Ook de media en politici spelen hierin spijtig genoeg een niet onbelangrijke rol. Oordelen en veroordelen gebeurt vooraleer een zaak ten gronde wordt behandeld. Als nadien de openbare be- of veroordeling onjuist blijkt te zijn, wordt daar weinig aandacht of een relativerende commentaar op gegeven... ”

Kunt u enkele hoogtepunten uit de twintigjarige geschiedenis vermelden? Kunt u een aantal interessante bijdragen voor het voetlicht plaatsen?

“ Wanneer u vraagt naar enkele hoogtepunten, dan denk ik te mogen stellen dat het voleindigen van elke jaargang met een regelmatige verschijningsdatum van elk nummer dat inhoudelijk ook voldoet aan de doelstellingen van het tijdschrift, steeds een hoogtepunt is. Ik ben dan ook trots op de 20 hoogtepunten die we reeds mochten beleven. Daaruit markante of interessante bijdragen selecteren is quasi onmogelijk. Afhankelijk van de interessesfeer zal dit verschillen. Beroepshalve ligt de grootste interesse wat mij betreft bij het gerechtelijk recht en het familierecht in de ruimste zin. Ik kijk dan ook uit naar het verschijnen van deze nummers om meer in de diepte kennis te nemen van de recente uitspraken. Maar dit doet geen afbreuk aan het feit dat ik ook nieuwsgierig ben naar wat er beweegt in de andere sectoren. Het verruimt de blik op de andere juridische sectoren die een onbekend palet iets meer bekend maken.

En meer in het algemeen, wat zijn voor u als magistraat de markantste ontwikkelingen?

“ Een evolutie die mij met de jaren meer en meer opvalt – en ik neem dan even afstand van het tijdschrift als dusdanig – is dat er maatschappelijk meer en meer kritiek gegeven wordt op rechterlijke uitspraken, zowel in het privaatrecht als in het publiekrecht. Meer en meer mensen voelen zich geroepen om rechterlijke uitspraken te becommentariëren zonder enige (of grondige) kennis van het behandelde dossier. Ook de media en politici spelen hierin spijtig genoeg een niet onbelangrijke rol. Oordelen en veroordelen gebeurt vooraleer een zaak ten gronde wordt behandeld. Als nadien de openbare be- of veroordeling onjuist blijkt te zijn, wordt daar weinig aandacht of een relativerende commentaar op gegeven. Nochtans blijf ik ervan overtuigd dat de magistraat het best geplaatst is en blijft om op basis van een dossier in volle onafhankelijkheid en objectiviteit de kwestieuze zaak te beoordelen. Dit wordt te vaak en ten onrechte in twijfel getrokken.

Een markant ontbreken aan ontwikkeling – als ik dat ook even mag aanhalen – is nog steeds de geïnformatiseerde toegankelijkheid tot de rechtspraak voor de magistraten. Voor de eenvormigheid van de rechtspraak en de vorming van de beslissing zou het handig zijn dat magistraten gemakkelijk toegang hebben tot de rechtspraak van de hoven en rechtbanken, om te beginnen tot de rechtspraak van hun hof en rechtbank. Dat dit nog steeds ontbreekt anno 2023 is een groot manco. Er is nu terug aangekondigd dat deze databank er zou komen. Hoop doet leven.

En nog meer uitzoemend: voor u als jurist ...?

“ De juridisering van de maatschappij zet zich in een versneld tempo verder door de ontwikkelingen in de maatschappij. Daardoor wordt het wetgevend kader steeds technischer. Het zou de jurist helpen mocht de toepasselijke wetgeving duidelijk en ondubbelzinnig zijn, niet voor interpretatie vatbaar. Spijtig genoeg is dit niet steeds het geval. Te vaak is de wetgeving die tot stand komt, een gevolg van steekvlampolitiek en een bedongen politiek compromis, een bouwdoos waarin de geadieerde rechter zijn weg moet zoeken en waarmee hij aan de slag moet. Dat dit een uniforme rechtspraak in de weg staat, spreekt voor zich. Nochtans is het dat waar de maatschappij nood aan heeft.

Hoe kijkt u terug op de ontwikkeling van het gerechtelijk landschap de afgelopen twee decennia?

“ De herschaling van het gerechtelijk landschap is een stap in de goede richting geweest. De organisatie beantwoordde niet meer aan de maatschappij van vandaag. Ook het feit dat de magistraten nu meer gespecialiseerd kunnen werken is een goede evolutie. De wetgevende ontwikkeling laat niet meer toe dat een magistraat kan zetelen in alle domeinen van het recht. Door de evolutie van de wetgeving is het soms al een krachttoer om in de eigen materie up-to-date te blijven. Een kleine rechtbank waarin de enkele magistraten alle domeinen moesten beheersen en voor elkaar moesten inspringen is echt niet meer van deze tijd.

Het College van de hoven en de rechtbanken, dat instaat voor de algemene werking van alle hoven en rechtbanken van België, is een grote stap in de goede richting geweest. Eindelijk hebben de magistraten van de zetel een orgaan dat hen op een geïnstitutionaliseerde wijze kan bijstaan en hun spreekbuis kan zijn. Het College is het best geplaatst om te ijveren voor de noodzakelijke middelen en de inzet van de magistraten.

Heeft u bijzondere anekdotes uit de twintigjarige geschiedenis?

“ Eén anekdote kan ik wel aanhalen omdat dit ook aansluit bij de schroom van magistraten om rechtspraak mee te delen en de daarbij horende moeilijkheid voor de deelredacties om relevante rechtspraak te verzamelen. Het is een verhaal waarmee ongetwijfeld ook andere redacties geconfronteerd worden.

Voor een bepaald themanummer was een arrest geselecteerd en voorzien van een korte annotatie. De annotator was vrij kritisch voor de uitspraak, wat niet goed gevallen was bij de magistraten van de kamer die het arrest gewezen hadden. Gevolg: er werd geweigerd nog rechtspraak ter beschikking te stellen, hoewel het een kamer betrof die interessante zaken behandelde. De uitgever en de hoofdredacteurs hebben nogal wat masagewerk moeten gebruiken om de magistraten ertoe te bewegen om toch nog rechtspraak aan te leveren. Uiteindelijk is er een mooie oplossing uit de bus gekomen.

En wat brengt de toekomst? Hoe ziet u het tijdschrift verder evolveren? Wat zijn de uitdagingen voor de redactie?

“ Wat de toekomst brengt, is het altijd koffiedik kijken. Zelfs als hoofdredactie hebben we niet altijd zicht op de toekomstplannen die een uitgever heeft, ook met de tijdschriften die in de portefeuille zitten en RABG in het bijzonder. Dat de evolutie van de informatica en het geïnformatiseerd ter beschikking stellen van rechtspraak en rechtsleer daarbij een belangrijke rol spelen, moet niet worden ontkend. Samen met de deelredacteurs, de medewerkers per sector, de redactiesecretaris en de medewerkers achter de schermen hebben we maar één doel: de omnipracticus relevante en recente rechtspraak aanbrenge(n), met kwaliteitsvolle duiding, die aansluit bij het vakgebied. Daarbij de nodige aandacht schenkend aan het vlug veranderende juridische en maatschappelijke landschap. Onze abonnees zijn – terecht – de eerste critici van RABG: aan hun wensen tot informatie moeten we naar best vermogen tegemoet (blijven) komen. De toekomst zal uitwijzen of dit én op papier én geïnformatiseerd is of enkel dit laatste. Maar de juridische wereld is van nature uit nogal conservatief en heeft nog steeds graag papier in zijn handen ... We leggen ons oor regelmatig te luisteren bij de rechtspractici en onze trouwe abonnees. We blijven er zo wel van overtuigd dat RABG door zijn specificiteit een plaats heeft op de markt, zelfs mocht het opgaan in een groter geheel.

Wie kent er nog alle punten en komma's van de wet binnen handbereik

Er zijn twee manieren om naar de toekomst te kijken...

Haal meer uit morgen, met Larcier-Intersentia.

Met de juiste informatie, ligt die toekomst aan uw voeten. Het kennis-ecosysteem van Larcier-Intersentia biedt u vandaag alle middelen om de uitdagingen van morgen vol vertrouwen aan te gaan. Met publicaties die verhelderen en verklaren, en digitale oplossingen die uw professionele taken ondersteunen. Zoals Strada lex, de online databank met meer dan 2,5 miljoen juridische referenties.

Ontdek hoe de innovatieve oplossingen van Larcier-Intersentia juridische professionals bijstaan op corporate.larcier-intersentia.com

PIETER BRUEGEL DE OUDE

INTERVIEW MET ZIJN PLEITBEZORGER

Toen de schilder Pieter Bruegel de Oude na zijn dood eeuwenlang in de vergetelheid raakte, verdween ook de kennis van zijn geboorteplaats. Sinds zijn herontdekking op het einde van de 19de eeuw twistten (kunst)historici over zijn plaats van herkomst.

Advocaat Luc Savelkoul heeft al het beschikbare bronnenmateriaal hieromtrent geanalyseerd en verwerkt in een boek, waarin hij met ijzeren juridische logica het bewijs levert van de geboorteplaats. Niet het minst omdat hij hierbij typische juridische technieken gebruikt, had Emile & Ferdinand een gesprek met hem naar aanleiding van het verschijnen van zijn boek.

Pieter Bruegel liet een indrukwekkend oeuvre van schilderijen, tekeningen, etsen en prentontwerpen na. Maar over het leven van deze Vlaamse Meester bestaan nog vele mysteriën. Pieter Bruegel, een van de meest enigmatische en fascinerende schilders ooit, verdween zowat honderd jaar na zijn dood (1569) voor eeuwen in de vergetelheid. Tegen het einde van de 19de eeuw werd hij 'herontdekt'.

Over zijn geboorteplaats werden vervolgens door (kunst)historici verschillende theorieën gelanceerd. Breugel bij Eindhoven, Breda, Grote of Kleine Brogel passeren dan de revue. Maar meestal is de conclusie dat we het allicht nooit kunnen achterhalen.

Luc Savelkoul groeide op in Bocholt. Hij heeft nog levendige jeugdherinneringen

aan Kempische zeisen, korenschoven en stoppelvelden na de korenoogst. Hij startte zijn advocatencarrière in Peer en vestigde zich in 1985 in Beringen, waar hij mede-oprichter was van Advocom Advocaten & Bemiddelaars.

In zijn vrije tijd verdiept hij zich in nog onopgeloste historische kwesties, zoals het onderzoek naar de plaats van herkomst van Pieter Bruegel. Minutieus heeft hij al het beschikbare bewijs- en bronnenmateriaal van deze 'cold case' verzameld, geordend, geanalyseerd en verwerkt.

Bewijsgaring, -voering en -waardering zijn bij uitstek juridische technieken.

De auteur heeft deze aangewend in zijn boek, "Pieter Bruegel de Oude - Plejdoej voor Bruegel" om de schilder bijna 500 jaar na zijn geboorte weer met zijn geboortegrond te verenigen.

Vanwaar uw interesse in de schilder en meer bepaald in zijn geboorteplaats?

Luc Savelkoul: Geboren in Bree en getogen in Bocholt hoorde ik al in mijn jeugd in de jaren 70 van de vorige eeuw over de claim van buurdorp Grote Brogel: de grote schilder Pieter Bruegel de Oude zou er geboren zijn. De claim werd meestal weggelachen en wie hem ernstig nam, werd niet ernstig genomen. Ooit kwam mij zelfs ter ore dat om de betwisting van de claim te beslechten een ludiek proces was gevoerd tussen Grote en Kleine Brogel.

De heerlijkheid Grote Brogel was ten tijde van de geboorte van Bruegel (tussen

**Luc
SAVELKOUL**

Luc Savelkoul (Bree, 1959) is sinds 1982 advocaat aan de balie Limburg/Hasselt. Hij was stafhouder van de balie Hasselt in 2000-2002. In zijn vrije tijd verdiept hij zich in nog onopgeloste historische kwesties.

Neem deel aan onze wedstrijd en maak kans op een exemplaar

van 'Pieter Bruegel de Oude - Plejdoej voor Bruegel' (Luc Savelkoul)

- > **Stap 1:** Surf naar de Linked in pagina van Larcier-Intersentia en volg deze pagina
- > **Stap 2:** Beantwoord vervolgens de wedstrijd- en schiftingsvragen via het online wedstrijdformulier

1525 en 1530, waarschijnlijk 1527) een achterleen van de heer van Bocholt. De heer van Bocholt was de graaf van Horne, bij leven van Bruegel achtereenvolgens Jacob III van Horne van 1502 tot 1531, diens broer Jan van Horne vanaf 1531 tot 1540 en Filips van Montmorency, de stiefzoon en erfgenaam van graaf Jan van Horne, met wie zijn moeder Anna van Egmond hertrouwd was. Hij en Lamoraal van Egmont werden onthoofd op de Grote Markt in Brussel op 5 juni 1568. Het graafschap Horne was gelegen in het westen van het huidige Nederlands-Limburg en het noorden van huidige Belgisch-Limburg en had Weert als hoofdplaats.

Mijn belangstelling voor Bruegel en zijn geboorteplaats ontstond na het bijwonen van een lezing van Paul Capals over dit onderwerp voor de Bocholtse afdeling van het Davidsfonds in maart 2010. Capals bleek toen al vele jaren onderzoek te hebben gedaan naar de plaats waar van Bruegel de naam aannam/kreeg. Hij publiceerde al in 1994 een studie met sterke argumenten voor de claim van Grote Brogel.¹

Op 18 februari 2022 woonde ik in Bilzen een lezing van Tine Meganck over Ortellius bij. Ik hoopte meer te weten te komen over Ortellius en zijn relatie met Bruegel. Organisator van die lezing was Erik Van Hove, kenner en verzamelaar van oude kaarten. Enkele dagen na de lezing zocht ik contact met hem, en ik vroeg hem om meer informatie over de kaart 'BELGII inferioris descriptio emendata cum circumiacentium regionum confinys'. Zijn antwoord

en informatie brachten mijn onderzoek in een stroomversnelling en leidden mij tot het inzicht dat ik neerschreef in het artikel dat de hoofdmoot van het huidige boek vormt.

Het artikel groeide dus uiteindelijk uit tot een boek? Na een kleine excursie via de Kunstberg ...

“Een eerste versie van het artikel 'Van welk Bruegel droeg Pieter Bruegel de Oude de naam?' was einde mei 2022 klaar. Ingaand op een uitnodiging van In

Monte Artium, het wetenschappelijk tijdschrift van de Koninklijke Bibliotheek Albertina, diende ik het in voor publicatie. Het artikel zou onderworpen worden aan een peer review. Ik beschouwde het als een eer en het had iets grappigs: een peer voor Peer den Drol (n.v.d.r. de bijnaam van Bruegel) en Bruegelstad Peer.

Maar het artikel vond geen genade in de ogen van de peer reviewer en de redactie van *In Monte Artium*, zelfs niet na de nadere onderbouwing van het taalargument door prof. em. Luk Draye (KU Leu-

Vermelding van het dorp 'Bruegel' op de kaart 'BELGII inferioris descriptio emendata cum circumiacentium regionum confinys', gepubliceerd in de 'Descrittione di tutti i Paesi Bassi' van Lodovico Guicciardini

¹ Paul Capals, Grote Brogel, de geboorteplaats van Pieter BRUEGEL de Oude, Breughelkring Peer, 1994.

ven), een autoriteit in historische en toegepaste taalkunde, die ik had aangezocht om daar met zijn expertise eens naar te kijken.

Omdat ik de publicatie niet nog eens maanden wilde laten aanslepen door een peer review van een ander wetenschappelijk tijdschrift, besliste ik in april 2023 om mijn artikel in eigen beheer uit te geven als boek. Toen ik prof. em. Draye liet weten dat *In Monte Artium* het artikel had afgewezen en ik er een boek van ging maken, nodigde hij mij uit het ter publicatie aan te bieden aan *Leuvense Bijdragen*, het wetenschappelijk tijdschrift voor Germaanse filologie van de Faculteit Letteren van de KU Leuven (Peeters online journals, 2023). Na peer review is het artikel nu wel aanvaard en gepubliceerd in *Leuvense Bijdragen*. Het taalargument dat deel uitmaakt van de bewijsvoering is hieraan uiteraard niet vreemd.

Kunt u de inhoud van het boek schetsen?

“ Het artikel vormt hoofdstuk 1 van het boek. Het verloop van de eerste peer review komt aan bod in hoofdstuk 2 van het boek. De evaluatie van de reviewer en de interactie met de redactie bieden inzicht, niet alleen in de kritiek op het artikel maar ook in de techniek en de wetenschappelijke benadering van een peer review/collegiale toetsing. De ervaring met het fenomeen peer review, met het verdedigen van het artikel en de afwijzing voor publicatie, deden me erg denken aan deze van het pleiten en verliezen van een zaak. Vandaar, en ook het taalargument indachtig, de subtitel van het boek: *Plejdoe:j vuur Bruegel/Pleidooi voor Bruegel, het dorp en de schilder*.

PIETER BRUEGEL DE OUDE : PLEJDOE:J VUUR BRUEGEL

Luc Savelkoul

2023 | 164 blz | 24 x 24 cm | gebonden | met 97 illustraties | 45 euro | ISBN 9789464940591

Uitgegeven in eigen beheer. Voor informatie en bestellingen: PleaforBruegel@gmail.com

Hoofdstuk 3 nodigt de lezer uit om als een (scheids)rechter kennis te nemen van de bevindingen van mijn onderzoek en van de kritiek daarop en aan de hand daarvan een eigen oordeel te vormen.

De epiloog begon als een kort luchtig einde met wat losse eindjes en weetjes maar groeide gaandeweg uit tot een hoofdstuk 4 met een ogenschijnlijk overmoedige, vrijblijvende maar wel prikkelende hypothese van een geschiedenisamateur over de tot nog toe verborgen eerste helft van Bruegels leven.

Welke bewijzen voert u aan?

“ Het hoofdbewijs is gebaseerd op de al in 1994 door Paul Capals opgemerkte en besproken vermelding van het dorp ‘Bruegel’ op de kaart ‘BELGII inferioris descriptio emendata cum circumiacentium regionum confinis’, gepubliceerd in de *Descrittione di tutti i Paesi Bassi* van 1581 van Lodovico Guicciardini (zie p. 21). Een onderzoek en analyse van de op dat ogenblik bestaande landkaarten en de stand van de cartografie leiden naar de maker van bewuste kaart, Frans Hogenberg, en naar de verklaring van de

vermelding van Bruegel erop. Dit hoofdbewijs op basis van de cartografie komt uitgebreid aan bod in mijn boek.

En verder is er nog een taalargument dat het hoofdbewijs bevestigt. Het is gesteund op de vaststelling dat Bruegel zijn naam schreef en, blijkens geschriften van anderstaligen, uitsprak met een lange uu en op de uitspraak van de naam van Grote Brogel in de plaatselijke dialecten. De tekst onder het schilderij ‘De misantroop’, ‘*Om dat de werelt is soe ungetru, daer om gha ic in den ru*’, past in het Maas-Kempisch dialect van Grote Brogel en Bocholt.

Ten slotte blijken ook een aantal werken van Bruegel zoals ‘Bezoek aan de pacht-hoeve’, ‘De korenoogst’ en de pentekeningen ‘Heuvelschap met watermolen en dorpskerk’ en ‘Beek met visser en watermolen’ ingepast te kunnen worden in het tijdpad van Bruegel en het onderzoeksresultaat.

Het boek is rijk geïllustreerd en bevat al het aangevoerde en besproken bewijsmateriaal. Ik wens jullie aangename lectuur!

EEN VEEL VOORKOMENDE TACTIEK,
MAAR NIET DE MEEST AANGEWEZEN
MANIER OM ZICH VOOR
TE BEREIDEN OP DE TOEKOMST.

UIT VOORZORG ... NU DENKEN AAN LATER.

Het **Vrij Aanvullend Pensioen (VAPZ)** is voor een zelfstandige de beste en fiscaal meest voordelige manier om het wettelijk pensioen aan te vullen.

Daarnaast kunnen zelfstandigen, zonder vennootschap, het VAPZ verder aanvullen via de **Pensioenovereenkomst voor Zelfstandigen (POZ)**; een supplementair pensioenspaarproduct dat de Voorzorgkas aanbiedt in samenwerking met Bank Degroof Petercam en Candriam.

VOORZORGSKAS

voor advocaten, gerechtsdeurwaarders
en andere zelfstandigen

1951 **70** 2021

VOORZORGSKAS VOOR ADVOCATEN, GERECHTSDEURWAARDERS EN ANDERE ZELFSTANDIGEN OFP
Kunstlaan 56, 1000 Brussel | Tel. : +32 2 534 42 42 | info@vkag.be | www.vkag.be

Volg ons op & VKAG

IBP toegelaten op 30/07/07 onder nr. 55.002 (FSMA)

OPLEIDINGEN (IN SAMENWERKING MET ONZE PARTNERS) MET AUTEURS EN PUBLICATIES VAN LARCIER-INTERSENTIA:

→ WEBINAR OVERHEIDSDOPDRACHTEN: HET REGELMATIGHEIDS- ONDERZOEK VAN OFFERTES EN DRIE ANDERE ACTUELE KNELPUNTEN

Sprekers: Peter Teerlinck en Constant De Koninck
07/12/2023 | LegalNews/LegalLearning |
Inclusief het handboek 'Compendium
overheidsopdrachtenrecht'

→ STUDIEDAG COLLECTIEVE EN INDIVIDUELE ACTIEMOGELIJKHEDEN BIJ FAILLISSEMENT

Sprekers: Roel Verheyden e.a.
12/12/2023 | KU Leuven
Inclusief het boek 'Collectieve en individuele schade'

→ STUDIENAMIDDAG ACTUALIA CONSUMENTENRECHT & MARKTPRAKTIJKEN

Sprekers: Gert Straetmans en Reinhard Steenot
14/12/2023 | Gandaius UGent
30% korting op het 'Handboek consumentenbescherming en
marktpraktijken'

→ FYSIEKE OPLEIDING OF VIA LIVESTREAM: COLLECTIEVE EN INDIVIDUELE ENERGIEVOORZIENING VANUIT PRIVAATRECHTELIJK PERSPECTIEF

Spreker: Maja Reynebeau
01/02/2024 | Gandaius UGent
30% korting op het boek 'Warmtenetten in het Vlaams
Gewest'

→ STUDIENAMIDDAG: DE EVOLUTIE VAN HET BEROEP VAN GERECHTSDEURWAARDER

Studienamiddag i.s.m. de Nationale Kamer van
Gerechtsdeurwaarders en SAM-TES
06/02/2024 | Brussel
Voordeeltarief op het 'Wetboek Gerechtsdeurwaarders 2024'

→ VIJFDE DAG VAN DE RECHTSSTAAT

15/03/2024 | Mechelen

→ PUC WILLY DELVA 50: ECONOMISCH RECHT

Diverse sessies van februari tot mei 2024 | Gandaius UGent
° Misbruik van economische afhankelijkheid
° Marktpraktijken en consumentenbescherming
° Handelscontracten
° Insolventie
° Intellectuele rechten

→ STUDIEAVONDEN THEMIS-CYCLUS 2023-2024

Fysieke opleiding of via livestream
Diverse locaties en diverse data van februari tot mei 2024:
° Vennootschapsrecht
° Bijzondere overeenkomsten
° Aansprakelijkheids- en Verzekeringsrecht
° Publiek recht

→ STUDIEAVONDEN PUC NOTARIAAT 2023-2024

Simultaan KU Leuven en in Kortrijk, via videoconferentie
15/04/2024: Fiscaal
27/05/2024: Rechtspersoon

WEBINARS ON DEMAND – DE EXPERTEN ONDER ANDERE:

→ DE ADVOCaat, VRIJ OM TE ONDERNEMEN

Spreker: Pieter Goetghebuer
Inclusief het boek 'De advocaat, vrij om te ondernemen'

→ GESCHILLENREGELING

Sprekers: Bernard Tilleman en Willem Van de Putte
Inclusief het 'Handboek geschillenregeling in
vennootschappen. Uitsluiting en uitreding van
aandeelhouders'

VOOR MEER INFORMATIE,
ZIE [WWW.LARCIER-INTERSENTIA.COM/
NL/OPLEIDINGEN](http://WWW.LARCIER-INTERSENTIA.COM/NL/OPLEIDINGEN)

SURF NAAR WWW.LARCIER-INTERSENTIA.COM om de komende events en onze nieuwe publicaties te weten te komen.

NIEUW
& GRATIS

APP LARCIER
JOURNALS

beschikbaar op
Google Play

download op de
App Store

→ LEES EMILE & FERDINAND in de
gratis app Larcier Journals:
larcier-intersentia.com/nl/app-larcier-journals

FOLLOW US ON

GAZLARNL23
ISBN : 978-1-1093-1565-3

BENT U NOG NIET GEABONNEERD
OP EMILE & FERDINAND?

Abonneer u gratis via het online formulier
op www.larcier-intersentia.com/nl/emile-en-ferdinand